

EESTI GRAAFIKA

Eesti
Graafikakunsti
Kuukiri ja Eesti Graafika ja
Raamatukõutmisõestuse
Ettevõtjate Ühingu
Häälkandja
I. AASTAKAIK

NR.
4

APRIL 1923

*Bernhard Lindé,
Aartus, 1/VI 1923a.*

EESTI GRAAFIKA

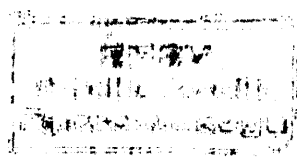
VÄLJAANDJA EESTI GRAAFIKA JA RAAMATUKÖITMISE TÖÖSTUSE ETTEVÖTJATE ÜHING TALLINN, DUNKRI TÄN. Nr. 2

KUULUTUSTE HINNAD: Kaaned 2-värvilised Emk. 6500.—, 1-värvil. Emk. 5000.—. Teksti taga: $\frac{1}{4}$ lehekülge Emk. 3000.—, $\frac{1}{2}$ lehekülge Emk. 1500.—, $\frac{1}{4}$ lehek. Emk. 750.—, $\frac{1}{8}$ lehekülge Emk. 375.—. Kohaoisimised ja pakkumised Emk. 3.— mm.

VAST. TOIMETAJA: V. KENTMANN
TEGEV TOIMETAJA: ED. KLAAS
TOIMETUS JA TALITUS: TALLINN
DUNKRI T. 2. KÖNETUNNID 11-12

TELLIMISE HINNAD: Aastas Emk. 600.—
 $\frac{1}{2}$ aastas Emk. 300.—, $\frac{1}{4}$ aastas Emk. 150.—,
Postiga Emk. 60.— aastas kallim. Kaitse-
ümbrikuga saates Emk. 60.— ja väljamaale
Emk. 120.— a. kallim. Uksikud nr. Emk. 50.—
ILMUB ÜKS KORD KUUS

PE 9793

LADUMISMASINATEST.

INSTR. A. MUTLI.

(Järg.)

Väljavõtted masinaladuja kirjavahetusest ametivennaga, „D. B. u. St.“ nr. 6, 1922 a. (Algus vaata „E. Gr.“ nr. 3.)

Hästi töötamisest.

Sina teatad, et oled otsustanud masinaladujaks hakata. Tahad sa aga seda täies mõttes olla, pead sa ka püüdma tõesti tubliks tööliseks saada. Hoiu ennast eemale nendest valeprohvetest, kes ütlevad, et kõik hoolsus ja jõupingutus on asjata, et sellest ikka ainult peremehed ja äriosanikud kasu saavad, aga mitte sina. See on just niisama mõttetu, kui koolilapsed arvamisel on, et nemad ainult õpetajate kasuks õpivad. Iga töö leiab lõpuks oma õige hindamise. Töölisel eriti oma kohuste täitmise tundmises ja kõrgema tasu saamises, peremehel aga võimaldades kiiremat ja odavamat töövalmistamist.

Nii siis, — sina pead tubliks tööliseks saama! Mis ma sellega mõtlen, pole raske ütelda, on aga ainult virkuse, kannatuse ja asjakohase õpetuse tagajärjel saavutav.

Sina pead täielikuks masina käsutajaks saama, pead teda oma tahtmise järele juhtida võima, tema tujud ja takistused ei tohi sind kohutada. Sina pead suuremal arvul vigadeta ladu anda võima, ilma üleliigselt väsimust tundes ehk kauemat aega pingutatult töötades tervisele kahju tehes. See oleks siis sulle halvaks vahetuseks endise töö vastu, sest tervis on ju ikkagi kõige kallim vara igal inimesel.

Tahad sa täieline masina käsutaja olla,

pead teda ka täielikult tundma, mitte ainult tema koosseisu, vaid ka tema väikseid nõrku külgi. Sa pead hoolega teda ja tema osade kokkutöötamist uurima ja pead aga ka tema eest hästi hoolt kandma, et ta mitte kõige paremal tööajal sind istuma ei jäta, ise seisma jäädes.

Ainult kõigiti korrasoleval masinal võib hästi ja edukalt töötada. Mida selleks kõik tarvis on, seda näitab praktika. Kahjuks on aga praktilal „pikk tee ja kallis kool“, sellepärast pead püüdma ka teistelt, pikema praktika ja vilumusega ametvendadelt õpida. Enesest mõista ei või masina uurimisega aega mööda saata, sest peagi nõutakse sinult ladu — ja palju hea ladu — andmist, nii et pead kohe näppude harjutamise ja klaviatuuri päheõppimisega hakatust tegema. Et sa sellega paremini toime saaks, selleks annan sinule head nõu — sa pead aga algusest peale selle nõu järele toimetama: lao pikkamisi — ära kiirusta! — See nõu kõlab küll niisama usmatult, kui talumehe vastus voorimehele, kes küsis, kas tema õhtuks linna jõuab: „Kui pikkamisi sõidad!“ Voorimees aga ei uskunud seda imelikku nõu ja hakkas oma hobust veel rohkem piitsutama ning selle pöörase kihutamise tagajärg oli, et juba

natukese aja pärast üks ratas vankrilt lendas ja telg murdus. Just samasuguse saatuse osaliseks saab see, kes töö juures pöörase kiirustamisega rutem edasi tahab saada. — Aeglasemalt jõuad kaugemale. —

Mitte kiirust pole sul vaja, see tuleb pärast enesest, küll aga kindlust, nii et iga liigutus oma ülesannet kindlasti täidaks. Vaata kord käsiladujaid töö juures.

Sina arvad tingimata, et see noormees, kellekäsi aina aga välgub, üks kõige kiirematest ladujatest on, kuna teine kõrvalseisja vanapoolne laduja nagu paigastki ei nihku. Kui aga tähepanelikumalt vaatad, näed, et asi just ümberpöörduvalt on. Noormees, kes nii kiirelt käega vehib, et vaevalt silmaga tema liigutusi jälgida võid, viib iga tähe kuni käsikuni, siis jälle tagasi, peaaegu samale kohale, kust tema seda võttis ning siis paigutab alles tähe reale, siis ka veel mitte päris kindlalt, sest tihti peab käsi veel kord tagasi minema, et tähte ümber käända ehk kohale upitada. Vanamees töötab aga pikkamisi, kuid kindla teadmisega — tema ei haara kunagi tähte valesti ning iga täht läheb otsekohe, ilma kõigi asjata käeliigutusteta ja ajaraiskamata omale kohale.

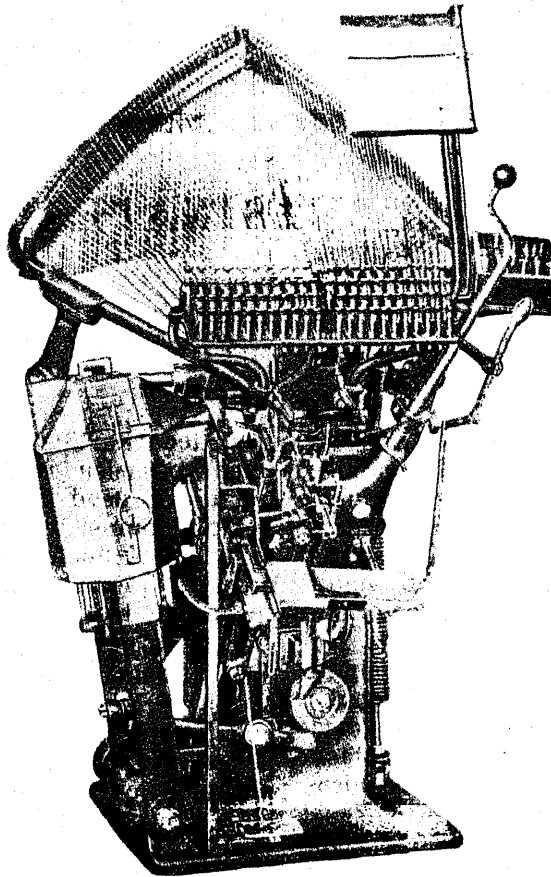
Kumb neist nüüd rohkem laob?

Kuigi oletame, et nad ühepalju laovad, kumb neist on tööaja lõpul vähem väsinud?

Nii võib ka masinaladuja omale töö kergeks ehk raskeks teha.

Ma püüdsin just meelega sinule näituste varal selgeks teha, et plaanikindel töötamisviis ülitähtis on ja kui sa ka vähegi järele mõtled, saad sellest tähtsusest isegi aru, ilma et mina seda veel pikemalt ja laiemalt

seletama hakkaks. Aga ei tohi ka unustada, et mitte kõigile üks ja seesama otstarbekohane pole, sellepärast toon siin mõned üldreeglid tähepanelamiseks. Algusest peale püüa nii vähe kui võimalik asjata liigutusi teha, ära löö kiirustades valetähe ehk kahe klaviatuurinööbi peale korraga, sest siis pead matriitsi kogujast väljavõtmisega jälle asjata aega viitma. Nii mõnigi algaja Linotyp'i laduja ei pane küllalt selle peale rõhku ja temal on pärast raske sellest loobuda, et mitte iga rea juures vähemalt paar korda koguja raami lahti ei teeks valematriitside eemaldamiseks. Selles suhtes on Typograph'i ladujad kindlamad, väga harva tuleb ette, et seal laduja vale tähe peale lööb, sest valematriitsi reast eemaldamine ei ole seal nii lihtne kui Linotyp'il ja tihtipeale peab Typograph'i laduja ühe valetähe pärast terve matriitsi rea tagasi viskama, sellepärast on ta ettevaatlik ja töötab suurema kindlusega, nii et hea Typograph'i laduja nii mõnestki Linotyp'i ladujast ridade hulga ja puhutuse (vigadetuse) poolest ees on, selle peale

vaatamata, et Typograph'il korvi tagasi viskamisega kui ka rea valamisega palju rohkem aega kaduma läheb kui Linotyp'i ladujal.

Ladumise juures püüa kõik sõrmed tööle panna, iseäranis pahema käe sõrmed, sest et rohkem tarvitavad tähed pahemal käel kättesaadavamad on. Ka põial ja väike sõrm võivad ligi töötada, harjuta neid ainult järjekindlalt, küll nad siis töötavad samuti kui teisedki. Hoiu pahem käsi nii, et üheainsa liigutusega e, n, i, a ehk n, i, a, t välja võid lüüa; väikse sõrme osaks jääb

kiilu väljalöömine. Seesugune töötamisviis näib alguses küll väga raske olevat, kuid kindla tahtejõuga harjutades hakkavad kõik sõrmed sõna kuulma ja sul pole vaja nii tihti edasi-tagasi liigutusi kätega teha, järelikult ei väsi nad nii ruttu ära.

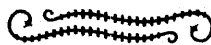
Paremalt käelt seda nõuda ei või, sest tema tööpiir on palju suurem, kuid siiski on ka seal tähtis, et iga sõrm vabalt töötaks. Katsu kõik tihtikorduvad sõnad läbi, kuidas neid kiiremalt laduda võiks ja siis harjuta nii kaua, kuni näpud neid nagu isenesest laovad. Hoia keha võimalikult sirge ja liigutusteta, lase näpud ja käevarred üksi töötada, siis ei ole sul väsimustunnet selgroos. Ülalnimetatud tööviisi tagajärjel on ka silmadel kergem, nad ei pruugi nii tihti rännata käsikirja, koguja ja klaviatuuri vahel.

Koguja vahe peab alati täpipealselt seatud olema, nii et kui valatud rida vahele pannakse, tärn kergelt rea külge seisatama jääb. Mõni arvab kasulikumaks, kui koguja vahe kitsam täiest reast on, nii et veel üks ehk kaks matriitsi sisse panna võib, et liig täisolevaid ridasid, mis matriitside peale halvasti mõjuvad, ette ei tuleks.

See arvamine pole aga mitte õige, sest kui koguja mitte täpipealselt seatud ei ole, ei tea kunagi täiesti, kui palju veel ruumi järel on ja matriitside tagant juure panemisega võib just juhtuda, et rida liig täis on, millel mitmesugused tagajärjed olla võivad, vaatamata selle peale, et ka aega asjata kaduma läheb, sest pead ju siis käega matriitsid kogujas kinni hoidma, et rida õieti ära saata.

Ka selle peale pead rõhku panema, et ladu tehniliselt laitmata oleks; masinaladu ei tohi käsilaost alaväärtulisem olla, milleks tema aga saab, kui näituseks ühel kohal sõna vahel ainult kiil, teisel aga kuni kaks ja kolm korda rohkem (halbgeviert ehk geviert) on. Ka ei tohi kiirustamise tõttu sõna jagamist mitte ükskõikselt ette võtta, nagu: kok-kupõrkamine, omava-litsus jne., õige sõnajaotus teeb lugemise kergemaks, ja aega ei nõua ta ladumise juures ka rohkem.

Lõpuks tuletan veel meele masinaladujana mitte ühekülgselt jääda, vaid ka kõigi teiste trükikunsti osadele huvi alal hoida. Tehnika sammub kiirelt edasi ja tuleb ei tea missuguseid ülesandeid, tulevikus trükitehnikal täita.

TULEVASED AKTSIDENTSLADUJAD.

E. KLAAS, TALLINNAS.

Noorte inimeste seas, kes endale kirjalahudaja elukutse valivad, leidub küll vähe neid, kellel mitte, ainult lühikest aega trükikojas töötades, soov ei tärkaks tulevikus aktsidentsladujaks saada. Selles ei ole midagi imestamisväärilist. Aktsidentsladus puutub graafikatööstus kõige lähemalt kujutava kunstiga kokku. Aktsidentsladujalt nõutakse kõigepealt head maitsetunnet ja kindlat võimist ning tema tööd hinnatakse sel puhul ka kõige kõrgemalt. Tagajärjed on: isikust lugupidamine ja kõrgem töötasu. Ei ole siis ka ime, kui laduja-õpilaste tuleviku unenägudes „esimene aktsidentsladuja“ suuremat osa mängib. Paljudel aga kaob pea see ilus unenähtuse kogu hallis kättesaamatus udus, tihti juba enne esimest tõsist sammu soovi-

tavale eesmärgile astudes. Nii mõnigi kaotab oma usinuse ja püüdmise sel silmapilgul, kui eelseisvate raskuste arusaamiseni jõutud. Tema arvab enese nendele ülesannetele mitte kasvanud olevat ning langeb nõrga tahtejõu puhul ohvriks. Samuti hinnatakse eelseisvaid raskusi tihti liig kõrgelt ning oma enese jõudu liig madalalt. Põhjust selleks annab üldiselt tuntud arusaamine kunstist ja kunstnikkudest.

„Aktsidentsladujal peab kunstiannet olema, tema peab joonistusi ja eskiisisid teha oskama; selleks on temal ideesid ja loovat fantaasiat tarvis. Seda aga on ainult kunstnikkude juures leida ning kunstnikud jällegi on sündinud nende annetega“, — sarnane on harilik mõttekäik nii mõnegi tarvilise an-

dega varustatud isikul, mis teda tagasi hoiab kindla otsusega edasi sammuda. Nüüd aga vaatame, kas eeltoodud väide vastuvaidlemata õige on.

„Kunstnikud on sündinud selleks“. See väide on selles mõttes, et ainult „geniaalne“ anne kunstnikuks teeb, niisama kui nii mõnigi muu harilik ja lähemalt kontroleerimata ütetus, ainult tingimisi õige. Kes aga ütleb, et kunstnikke kasvatatakse, siis peab ka siin tõele õigust andma. Sellepärast ütleb ka Saksa vanasõna, et meistrid mitte taevast ei lange, vaid et harjutus meistriks teeb. Hingelised suurused toetavad end alati üksteise õlgadele ning nende loomised paistavad kõrvalseisjale tihti kui taeva anetega nii rikkalikult varustatud inimeste kerge vaevaga sündinud töö, kuid ei ole enamalt jaolt tõesti muud kui vaevarikka töö tagajärjed. Nii on näituseks teada, et Mozart, Fröding ja Goethe selle aja töökamate inimeste hulka kuulusid. Iga kunstnik peab oma hariduskäigu vormi meisterdamisega algama ning üksikasjaliselt ja lõplikult endale seda selgeks tegema, mis teised varemalt loonud. Lõppude lõpuks aga ei ole suurvaimud muud, kui just seda, mis nemad enesest halastamatu enesekasvatamise ja vahetpidamata raske töö läbi teinud. Muidugi mõista on teatav määr annet tingimata eelduseks mõningate loomiste juures, kuid kõrgeväärtuslikud tööd jäävad igal ajal ja igal pool ainult üksikute teha. Oimudega ilmale tulnud olevus ei saa õhus liikuda; kes värvipime on, sellest ei saa maalija ning kellel mingit arusaamist kirjast, lehest ehk raamatust pole, võib küll kõigiti väga tarvilik inimene olla, kuid kirjaladuja ei peaks tema mitte olema. Seal aga, kus vastavad eeldused ametalale olemas, on tarvilik, nagu muuski elus, väsimatu edasipüüdmine, et lõpuks loodetava eesmärgini jõuda.

Tahtmise tõejuurele aga peavad veel kaks välist abilist seltsima, missugused siis ka lõplikku kordaminekut kindlustaksid. Need oleks: huvi äratamine ja alalised katsed.

Kus aga võiksid meie noored ladujad huvide äratamist leida? Vastuses tahame asutatava graafikakooli kõrvale jätta, missugune enesest mõista kõik olemasolevad abinõud ja võimalused iga õpilase teenistusse seadma saab, ilma et õpilasel seda eraldi nõutada tarvis oleks. Küsimusele tuleks siin peasjalikult tööstuse ettevõtte

temas töötavate vilunud tööjõududega. Noor- mees, kes sellest kasu saada soovib, peab kõigepealt ise selleks kaasa mõjuma ning lahtiste silmade ja kõrvadega huvitatult kõike jälgima, mis tema ümbruses sünnib. Näitab õpilane edasipüüdmise tahtmist, siis tohiks oletada, et vanemad töölised tema küsimiste peale ka lahkelt vastavad. Vanad kogemuste varad on alati praktilisemad teadmiskad ning ees- ja järeltegemine kõige parem oskuskool. Huvide äratamisele läbikäimises inimestega, kes midagi oskavad ja kellele midagi teada, ei ole midagi kõrvale seada. Sellepärast on elavatele eeskujudele lähenemine kõikidele edasipüüdjatele tingimata tarvilik. Kurbusega peame siinkohal aga ka tunnistama, et nimetatud eeskujud meil liig vähe leidub.

Peale selle on muustrite uurimine kõige suurema tähtsusega. Siin ei tohiks ühtegi juhust mööda minna lasta, järel mõteldes valmis töid uurida; ka vähema väärtusega tööd võivad kasulikult ja kasvatavalt mõjuda, kui sarnaseid kriitilise silmaga jälgida, iseäranis siis, kui väärtuslisi töid nendele kõrvale on seada. Paremate muustrite puudust tänapäev enam ei tunta, sest seda leidub väljamaa ametkirjanduses küllalt, mida ükski tulevane aktsidentsladuja kõrvale jätta ei tohi. Samuti pakuvad ka kirjavalamise tehaste uuemad muustritekogud nii mõndagi väärtuslist. Iseäranis palju huvi pakuvad raamatukaupluste vaateaknad kui ka ühingu poolt korraldatud tööde võistlused. Väga soovitav oleks, et noored ladujad aegsasti paremate trükitööde kogud endale muretseksid.

Mitte aga ainult huviga pole kõik ära tehtud. Järelmõtlev vaatlus peab ka elavaks tegevuseks muutuma, kui sellest kord kasutoov töötamine peab saama. Inimene oskab ainult seda põhjalikult, mida ta visa usinusega harjutanud; sellepärast on alaline harjutus lõputagajärje saavutamise eelnõudmine. Seda aga ei taha paljud uskuda ja paljud, kes seda usuvad, ei leia nii palju energiat, et oma arusaamise järele talitada. Enamjagu mõtleb muidugi, et päevane töö ettevõttes küllalt harjutust annab ning unustavad seal juures täiesti, et ettevõttes tänapäev harva kõikkiõlgset õpetust antakse, vaikides juba kavakindla kunstilise teadmise ja arenemise mõttest, milleks seal ka kõige parema tahtmise juures aega ei leidu. Siin

peab kavakindel isekasvatus peaosas ära tegema. Selleks on aga teataval määral kindlat tahtejõudu tarvis, et päevase töö järele edasiõppimist jätkata, ilma harilikku lõbustuste peale mõtlema. Lõpuks oleneb aga ikkagi kõik sellest, missuguses arvamises igaüks enesest ja elust kui niisugusest on ning arvamisele jõuab, et ainus tõsine rõõm leidub siiski ainult kindlas edasipüüdmises väärtusliste eesmärkide poole.

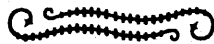
Kasulik abinõu huvi ja harjutust mõnusaalt liita on õigesti tarvitata eskiiside raamatukene. Raamatukene, mida kerge taskus kanda, peab noore laduja alaline seltsiline olema. Tulevast aktsidentsladujat eskiisiraamatuta ja pliatsita on raske endale ette kujutada. Samad on tarvilised selleks, et kord nähtud meeldivaid asju jäädavalt meele tuletada ja korjata. Juhust nende tarvitamiseks leidub küllalt, kui selle väärtusest kord aru saadud. Nii trükitakse näituseks ettevõttes mõni ilus ärikaart, vaateaknal on peenemaitseiselt laotud tiitel ehk mõjuv kaanekülg näha, ühes ajakirjas on mõned kunstliselt grupeeritud kuulutused jne. Kõik need asjad kantakse raamatusse kergelt tõmmatud joontega, nii lihtsalt kui vähegi võimalik ja kõige vähema aja viivitusega; mitte rohkem, kui et ainult üldine kokkusead ja iseäraldused näha oleksid. Mõnikord jätkub isegi mustrite osades. Sarnane lihtsalt ja kergelt joonistamine on alguses mõnelegi veidi raske. Kui aga esimeste ebaõnnestunud katsete järele ennast mitte ära kohutada ei lasta, on pea märgata, kuidas kiire arusaamine ja paberile edasiandmine päev-päevalt edeneb. Samuti omandab igaüks peagi oma iseäralise joonistamistehnika, missugune käe omaduse ja joonistamise ande kohaselt välja kujuneb. Teatava oskuse saavutamiseks kasvab sedavõrd ka huvi. On aga keegi esimestest raskustest juba üle saanud, ei taha tema ka enam nimetatud raamatukesest loobuda, sama vähe kui oma heast sõbrast. Kui eskiiside raamatukene sel viisil heaks õperaamatuks kujuneb, kujuneb tema üldiselt ka rikkalikuks motiividekoguks, missugune ladujale oma tegeva töö juures suureks toeks saab olema. Pilku viimasesse heites, leiab tema sealt nii

mõndagi, mis teda raskematest küsimustest üle aitavad ning tõukejõudu annavad, kui mõtted juhtumisi mitte nii hästi töötada ei tahaks. Peaks aga keegi leiduma, kes oma vabadel tundidel korjatud eskiisid puhtalt ümber joonistada ja nendele värvisid anda ehk isegi mitmekesiselt ümber töötada tahab, jõuab varsi nii kaugele, et sarnastest laenatud mustritest rohkem ja rohkem loobuda suudab ning ettetulevate tööde juures juba iseisvate omapäraste eskiisidega esineda võib.

Hea õpeainena eskiisiraamatukese kõrval on noorele ladujale järjekindel kirjade kirjutamine tungivalt soovitatav, sest mingi teine asi ei tutvusta teda nii hästi kirjade iseäraldustega, kunstiliste võimalustega, ruumi jaotuse ja hea maitsega, kui dekoratiivsete kirjade kirjutamine.

Võimalik, et eeltoodust nii aru saadakse, nagu tahetaks sellega öelda, et igaüks, kes sel viisil töötab, kunstnikuks saab ning siis omapäraseid joonistusi ilma mingi raskuseta aina käisest puistab. Nii aga ei ole asi mõeldud. Kõigepealt ei seisa asi sugugi selles, et originaale ja kunstnikke kasvatada, vaid peaaesjalikult maitse arendamises, mille abil laduja olemas-oleva materjaali tarvitamise juures vigade tegemistest eemaldub. Et aga maitse vähem andest kui arendamisest ripub, siis oleks selle järk-järguline edendamine normaalannetega varustatud inimese juures kõigiti võimalik. Muidugi mõista saavad teatud piiridel ikkagi hinged jälle lahku minema ning üks teisest kaugemale jõudma; aga head saavutada visa õppimise ja harjutamise järele on ka vähemandelisel isikul võimalik.

Lõpuks ei tahaks ka ütlemata jätta, et arvamine, nagu peaks ainult aktsidentsladujal kunstilist maitset olema, ekslik on. Sarnane arusaamine tuleb tingimata kõrvale heita. Kuidas oleks siis võimalik, kui meie uuema aja raamatuid silmitseme, et raamatule kui sarnasele mitte ainult välimise, vaid ka sisemise külje peale maitse mõttes palju rõhku on pandud, kui lihtladujal stiilija maitsetunne puuduks. Sellepärast ei ole sugugi tarvilik üksikuid kunstnikkudeks kasvatada, vaid tarvis on kõikidele kunstilist maitse kasvatust võimaldada. Sellepärast edu tööle!

RATSIONAALNE TÖÖTAMISVIIS.

E. ROOSIK, TALLINNAS.

II.

Tööruumide ja kohtade jaotus, töötamise õige käik. Kord töökoja ruumides.

(Järg.)

Iga käsikiri tuleb enne ladumisele andmist kogenud inimese poolt läbi vaadata, ära parandada ja korraldada lasta. Sellega kõrvaldatakse väga palju korrektuurtundisid. Suuremate prospektide, hinna- ja nimekirjade juures tuleb kõigepealt käsikiri üksikuteks lehekülgedeks ära jaotada ja kui seda tellija käsikirja kokkuseadmise juures mitte teinud ei ole, siis ära nummerdada, et tulevad klisheede kohad ära märkida, niisama ka tarvitusele võetavate kirjade seltsid kindlaks määrata. Selle läbi saab esiteks ühe töö kallale mitu ladujat korraga asetada, teiseks omab töö kogumõju poolest ühtlasema väljanägemise, kolmandaks luuakse kindlustus, et valitud kiri ka tõesti välja ulatab ja ei tarvitse mõneaege ladumise järele kulukat ümbermuutmist ette võtta.

Parematest töödest tuleb tihti kavand (Skizze) valmistada, mis tööst õige pildi annab ning mis värviliste tellimiste juures ka ühtlasi trükkimise aluseks (Vorlage) võib olla. Kavandite valmistusel tuleb vahet teha, kas see ainult ladujale töö aluseks või tellijale läbivaatamiseks läheb. Sellest oleneb siis kavandi enam ehk vähem hoolikas täitmine.

Ladumasinad tõrjuvad ikka enam ja enam käsiladu tahaplaanile, iseäranis mis ajalehe- ja raamatuladumisesse puutub. Kuidas on aga lugu tema kasulikkusega? Õige korralduse ja sündsa, s. o. hoolikalt läbivaadatud käsikirja juures on masinaladu tarvitamine tõesti tulus. Seks on tarvis aga igasuguseid muutusi ja õigekirjutusvigu juba käsikirjas — mis selgelt kirjutatud olgu! — ära parandada, et masinaladuja oma tööd ilma pikema mõtlemiseta ja kaalumiseta jätkata võiks. Muutuste ja paranduste läbi ei tohi käsikiri aga mitte kirjuks muutuda, mis vaba töötamist segab. Ladumasinat matriitside tellimisel tuleb seda silmas pidades, et need käsitsi ladumise kirjadega täiesti ühte läheksid. Korrektuuri tegemised on sel juhul hästi hõlbustatud, kui masin teise kausta ja kirjaseltsi all kinni juhtub olema. Iseäranis

„Typographi“ valatud read võimaldavad oma sileduse tõttu käsiladu hästi vahele paigutada. Seda ei saa „Linotipi“ tiht (kompress) ridade juures mitte teostada, sest tema valangutel on sooned sees. Iseasi on muidugi sõrendatud (durchschossen) ridadega.

Ladumasinat ruum olgu tingimata käsiladumise ruumist eraldatud. Esiteks hoiab see masinad tolmu eest, mis õhku kerkib, kui suurem arv inimesi päev läbi liigub ja kaitseb seeläbi ühtlasi ka rikete eest, teiseks võimaldab masinaladujat segamatult masina õiget käiku jälgida ja kolmandaks eemaldab käsiladujaid tinaaurude, gaasilõhnade ja tinakatla soojuse eest. Masinad seatagu oma nõuetele vastavalt üles. Linotypidel olgu valgus eest, Typographidel selle vastu pahema külje pealt peale langev, seega just laduja peategevuse peale paistev. Monotyp tuleks oma klaviatuuriga niisama akna poole pööratud üles seada, vahest ehk ka veidi viltuses seisakus. Kunstlik valgus olgu nii seatud, et ta tegevuse juures takistavaks ei saa. Peale selle peab ka küllaldaselt kõrvallampisid leiduma, mis võimaldavad masinat tema rikete ajal kergesti üle vaadata. Praktiline ja kasutoov on, kui igal masinal jõuandjaks omaette üksikmootor olemas. Käikupane peab aga laduja käeulatuse piirides olema. Suure tähtsusega on otstarbekohase tõmbeseade (Abzugsvorrichtung) eest hoolitus, mis õhu puhtusele mõjuvalt kaasa aitab. Põrandaks ei kõlba laudpõrand sugugi, sest laudade vahele võib kergesti käest maha kukkuv kruvi ehk vedru ära kaduda. Niisama ei ole ka tsement ega kivi ladumasina õrnale mehanismile küllalt kohane põrand, nimelt oma tolmu sünnituse tõttu, mis sagedaid rikkeid esile kutsub. Pealegi saab käest mahakukkuv matriits kivipõranda peal tõsiseid vigastusi. Kõige kohasemaks põrandaks tuleb linoleumiga kaetud põrandat lugeda. Niihästi masin ise kui ka muud mööblid tulevad nii põrandale paigutada, et kuskil peiduurkaid ei tekiks, mille varjule miskit kaduda võiks. Kõik gaasi-, vee- ehk elektrijuhed peavad põranda alt esile tulema, nii et põranda peal mingisuguseid torusid ei oleks. Kui see võimata, siis tulevad torud puust ehk metallist voodriga kinni katta. Masina üksikud jaod, milledega

kokku puudutakse, peaks aga nii puhtad hoitama — ja seda peaks ladujad enesele auks lugema — et nad puudutajat mitte ei määri.

Enamasti jätab masinate tagavarajagude alalhoid palju soovida. Kõigekibedamal töö ajal tuleb hulk aega ühe kruvikese ehk muu asjakese otsimise peale kulutada, enne kui see leitakse. Kalli tööaja kokkuhoidmise mõttes tuleb tagavarajagusid kokku koondata ühte seks määratud kappi. Vähemaid jagusid on soovitav vastava pealkirjaga varustatud ümbrikkudes alal hoida, iga süsteemi eraldi omaette. Ümbrikud koondatakse jälle omakord teatud kastikesse, mille sellekohane pealkiri puududa ei tohi, mis ta eneses sisaldab. Igasuguste tagavararihmade olemasolemine on suure kasutoova tähendusega. Neid peab võimalikult tarvitusvalmilt hoitama. Silmapilguga võidakse siis kiire töö juures katkenu asemele uue panna, ilma et pruugiks napi ajaga hakata tüütavat rihmaühendamist ette võtma, mis igakord hästi õnnestada ei taha. Ka lai rihmu peaks õiges pikkuses lõigatuina ja ainult kokkulöömiseks käepärast hoitama. Vigaseid rihmu tuleb aga juhtuval vabal ajal jälle tarvituskõlblikeks teha. Rihmu ei tule mitte liig soojas ega kuivas kohas hoida. Käsimatruitside kast, mis eneses mitmesuguseid kirjamärke ja tähte sisaldab, mis mitte magasiinis ei leidu, vajab oma korrashoiuks piinlikku hoolt. Nende segimineku hoidmiseks on soovitav, et iga kirjaselts omaette kastikesse mahutataks. Kohtade eest, kuhu laotud ridu mahutata, niisama kus matriitse korrapäraselt võimalik oleks puhastada, tuleb tarviliselt hoolitseda. Ladumasinate osakonda kuuluvaid tööriistu hoitagu kindlaksmääratud koha peal alal, et seega igaüks ilma otsimisteta tarvisminevat asja leida võiks. Nende paigutamiseks on seinalaud kõige kohasem. Peale harilikkude kruvikeerajate ja -võtmete on veel väiksed kruustangid, mõned viilid, tangid ja puuraparaat hädapärased. Kus kahte seltsi määrideõlisid tarvitatakse, seal tuleb piinlikult neid ka lahus hoida vahettegevates nõudes. Seda saavutatakse kõige paremini seeläbi, kui kõigi määrideaukude jaoks paremat, vedelamat õli kannudes hoitakse, kuna tuubid paksemaga täidetakse. Peetakse määrusi kohase õli tarvitamise suhtes silmas, siis leidub harva ummistatud laagrid. Metall peaks iseäralistes hoiunõudes ehk vähemalt vanades kirjastides alal hoitama, missugu-

seid nimelt kirjavalajad kirjasaate juures tarvitavad. Midagi ei ole inetum, kui trükist tulnud read ehk sulatatud tinaklotsid maas ehk seina ääres hunnikus vedelevad. Peale selle puutub tina seal kokku ka lubja, pühkmete ja niiskusega, millel kergesti kahjulikud tagajärjed olla võivad. Iseäranis lubjaseina vastu ärgu asetatagu tina ilmaki. Ka metalli tagavarade eest tuleb varuvalt hoolitseda, et seeläbi tööseisakuid ei sünniks. Tähelepanu tuleb ladujal valamiskatla peal hoida, et tina temperatuur mitte kõrgele ei tõuseks. Sest nagu tuttav, kaotab metall oma väärtuslistematest osaollustest just kõrge temperatuuri kaudu.

Töötökkes on paratamatud nähted ladumasinate juures. Olgu küll, et masinad oma lastehaigustest juba läbi on, sest vabrikud valmistavad praegusel ajal kõrgeväärtuslisi, tehniliselt täiendatud masinaid, sellegi kiuste korduvad tökked. Nende vastu võitlemiseks on suurtööstuses oma instruktorid alaliselt ametis. Sest ajalehetööstus nõuab masinalt täit ärakasutamist ja sellepärast peab ettevõtlevaid tökkesid silmapilk asjatundlikult kõrvaldama. Olgugi et masinatökkeid võimalik ei ole täiesti kaotada, aga neid võib ometi äärmuseni piirata, kui teatud laduja oma masina mehhanismi püüab täpisealt tundma õppida. Masina puhastuse ja õlitamise ajal on igapäev võimalus olemas, selle seisukorda kontroleerida ja tähele panna. Katsutagu järele, kas kruvid kindlalt omal paigal, kas rihmad küllalt vastupidavad, ühesõnaga, võetagu silmitsemisele kõiki jagusid, millede juures tökked ette tulla võivad. Sel moel on võimalus paljuid takistusi juba selle algidus kõrvaldada. Takistustest võidu saamiseks aitab märksa kaasa aga ka laduja rahuline, korrektne olek. Ägedatest, närvilistest inimestest ei saa kunagi häid masinaladujaid, sest et nad tähtsusetu, aga vähetuntud töö juures tarvilise rahu kaotavad ja omas erutuses kõike püüavad teha, et masin jälle käima saaks ning sealjuures ei märka õiget veallikat tabada. Ühtlasi ei tule laduja juures pearõhku mitte tema rohke ridadearvu, vaid kõigepealt puhta korrektoori ja masinatundmise peale panna. Õnnetuste ärahoidmiseks ei ole masinate juures töötajatel pikad kuued mitte kohased, vaid palju praktilisem on montöörilikond. Laduja peab masina ees oma keha suurusele vastavalt mõnusalt istuma; igal juhtumisel mitte liig

kõrgel. Ebamäärane istumine nõuab asjata jõukulutust ja vähendab selle tõttu viljakust.

Korrektuuri äratõmbamisele pühendatagu iseäralist hoolt. On korrektuur-äratõmme hästiloetav, siis ei tule pärast revisjonis peaaegu sugugi ehk üsna vähe korrigeermist ette. Tavaliselt annab niisutatud paber kõige paremaid äratõmbeid, sellepärast hoolitsetagu selle eest, et äratõmbepressi läheduses alati mitmesuguses kaustas paberit, veenõu ja käsnu oleksid. Kindlaks määruseks saagu, et igast tööst esiti kodukorrektuur piinlikult parandatud olgu, enne kui äratõmme autorile läbivaatamiseks saadetakse. Peetagu seda äriks auks, töötelijale võimalikult puhast, vigadeta korrektuuri esildada. Igasuguste arusaamatuste ja pärastiste lahku minekute eemalhoidmiseks on kohane iga korrektuuri järgmise märkusega varustada.

Korrektuur

palutakse peale läbitugemist töötelli ja ehk teise vastutava isiku poolt allakirjutatult tagasi saata. Kõik muutused korrektuurides sünnivad töötelli arvel ja hinnatakse äratarvitatud aja järele. Käsi-kiri (ka eelmised korrektuurid) tingimata tagasi saata!

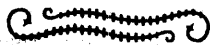
Kujutus 4.

Kõige sündsam on sellest märkusest kummitempel valmistada lasta, mida siis igale äratõmbele lihtsalt peale litsutakse. Aeg, millal korrektuur autorile saadetakse ja millal tagasi saadud, tuleb üles tähendada. Märkimine ise sündigu tööümbriku peal. Peetakse küll ka eraldi korrektuur-raamatut, aga sellesse märkimine nõuab rohkemat tööd, kui eelmine meetod.

Kõik korrektuurid ja revisjonid olgu ladumisosakonnas niikaugele ära õiendatud, et tõsises masinarevisjonis mitte muud kui ainult pahased tähti välja märkida jääks, see peaks igapäevase seaduseks olema. Paha-tihti tuleb aga ette, et masinas mitte ainult terveid lauseid ümber ei tõsteta, vaid isegi terved read uuesti ümber laotakse, mis teinekord mitu head tundi kestab. Ja see pahe tuleb sellest, et esimene lugemine pealiskaudselt või puudulikult sündinud ehk et kirju revisjon enne trükki and-

mist ladumisosakonna poolt võrreldud ei olnud, kas kõik märgitud vead vastavalt tehtud on, aga palju süüdi kannab ka korrektuuräratõmbe headus. Äratõmme, mis äratõmbevaltsiga (Abziehwalze) valmistatud ja matriitsitaoliselt välja on pressitud, ei või ilmiski hea trüki nõudeid täita. Ja kui palju kirja seega rikutakse, kui palju kahju äriks tehtakse! Põlvhoovepressiga (Kniehebelpresse) saavutatakse juba paremaid tagajärgi, aga just sellega võib niisama mitte õige suruseade läbi palju materjaali ära rikkuda. Asjakohast tundmist ja ümberkäimist vajavad tsilinderkäsikiirpressid (Zylinder-Handschnellpresse), mis siiski lühikese aja jooksul võimaldavad äratõmbeid teha, millede puhtus ja teravus kiirpressi omast sugugi taha ei jää. Niisugune äratõmbepress teeb üleaaruseks töötelijale veel üht päris masinaäratõmme läbivaatamiseks anda. Et nende presside tsilinder õige sunnijooksuga (genau zwangsläufig) üle vormi veereb ning ühe trükikorraldaja (Druckregler) abil igale trükikõvadusele seada võimalik on, siis võimaldab see kirja hoidmist suuresti. Tabaja (Greifer), tsilindri-asu (Zylinder-Anlage) ja äraseatavate küljetähiste (Seitenmarke) tõttu on võimalik vähegi hoolsa töötamise läbi õiget registrit ka mitmevärviliste äratõmmete juures kätte saada, sest et vundament igast küljest õigenurklise külgepanemisliis-tudega (Anschlagleisten) varustatud on, mis vormi punktipealset lukustamist võimaldab. Kasuga võib sarnaseid pressisid ka väiksearvuliste ühe- ehk mitmevärviliste tööde juures tarvitada. Sellega hoitakse kiirpress igaks juhtumiseks vaba ja võib teda kohasema töö jaoks määrata. Et puhast äratõmme mitte ainult aktsidentstöödest — olgu see koduse korrektuuri lugemiseks ehk tellijale läbivaatamiseks — teha ei tarvitse, vaid ka ajalehe- ja raamatuladust, on küll nimetatamata selge, sest ta kergendab eriti korrektori tööd ja on heaks abinõuks trükivigade vastu võitlemiseks. Kui see vähegi võimalik, siis tuleb äratõmbamist ühe seks määratud inimese kätte usaldada. Alalise tegevuse juures omab ta teatud vilumuse. Tema hoole võiks ka vormide väljalükkamise anda.

(Järgneb.)

AKTSIDENTSLADU.

E. KLAAS, TALLINNAS.

Aktsidentstööde all on mõista tööd, misugused mitte raamatu-, ajalehe- ehk tabeliladu alla ei kuulu, vaid kõiksugu muudele nõuetele, ja nimelt:

a) Kaubandusele, liikumisele ja tööstusele (aadresskaardid, ärikaardid, teadaanded, kirjablanketid, arved, plakatid, kviitungid, vekslid, aktsiad ja muud väärtpaberid, tsirkulaarid, hinnakirjad, ning kõiksugu reklaamtrükitööd);

b) seltsidele ja lõbustusasutustele (liikme-kaardid, kutsekaardid, eeskavad, teatrisedelid, põhikirjad ja diplomid);

c) Isiklisele ja perekondlisele tarvitusele (visiit-, kihla- laulatuse- ja õnnesoovi-kaardid, leina- ja sündimise teadaanded, kutsekaardid jne.)

Sõna „aktsidentsi“ algupärane tähendus trükitööstuses oli varemalt midagi teist kui tänapäev. Selle all mõisteti nimelt kõrvalsissetulekuid. Trükkija peatulesandeks oli ju vanal ajal raamatute valmistamine. Telliti aga temalt ka teisi vähemaid töid, nagu lendlehed, komöödiantide teadaanded jne., tähendati nende eest saadud töötasu kõrvalteenistuse raamatusse.

Käesoleval ajal on aktsidentsladu ja -trükk üks kõige suurem ja iseseisvam tööharu. Aktsidentstööde valmistamine on paljudele trükikodadele peasissetulekuallikaks.

Tööstuse, kaubanduse ja liikumise aremine 19. aastasajal on eestkätt tehniliste leiduste tagajärg, mille puhul ka nõudmine kõiksugu trükitööde peale suurenes, mida meie tänapäev aktsidentstöödeks nimetame. Kuid mitte iga trükikunst ei kasutanud omale selle uue tööharu, vaid uuel ülesleitud kivitruk ja litograafia algasid aktsidentstööid valmistama. Alles mineva aastasaja keskpaiku algasid trükikojad aktsidentstööid meie aja mõttes valmistama. Selleks aga pidi kõigepealt kohane materjal valmistatama, mida siis ka mõne kaugelenägija trükitöösturi soovil kirjavalamise tehastes valmistama hakati.

Et litograafiaga mõjuvalt võistelda, katseti kõigepealt litograafilisi kirju ja ilustusi järel aimata, et trükitud tööd selle läbi väljanägemise saaksid, nagu oleksid nad litograafilisel teel valmistatud.

Aktsidentsladu tuleb mitmesse ajajärku liigitada, missugused iga oma aja kunstimaitset peegeldavad. Kõige tähtsamad nendest on:

1. Litograafia järeldaimamise ajajärk, rikkalikult ilustatud kirjadega, lillede ja nurgaornamentidega.

2. Joontega ilustamise ajajärk 1870. aasta ümber.

3. Raamide ehitamise ajajärk 1880. aasta ümber.

4. Vaba stiili aeg 1890. aasta ümber.

5. Koondatud laduaeg 1900. aasta algusest.

6. Lahtise ladu mood 1912. aasta algusest.

Iseäranis mõõduandev oli trükitööstusele koondatud ladu ajajärk; trükkijate tähelepanu vaba ladu näotuse peale juhiti kunstnikkude ja kunstiteadlaste poolt, näpunäidetega õigele teele asuda. Eeskujuks seati nende poolt üles vanade meistrite tööd.

Et aga vaba ladu materjal uutele nõuetele ei vastanud, valmistas sellest ajast peale kunstnikkude joonistuste järele kirjavalamise tehaste poolt palju uusi kirju, ilustusi ja ornamente.

Tähendatud laduviisi peareeglid on käesoleva ajani järgmised:

a) lihtladu juures koondatud raamatu lehekülj;

b) tiitli ja aktsidentsladu juures koondatud grupeerimine ehk n. n. blokladu.

c) põhimõtteliselt tuleb alati kirja kui peasja ning ilustust kui teise järgu tähtsusega materjali käsitada.

Viimastel aastatel loobutakse jällegi rohkem koondatud ladust ning antakse üksikridade grupeerimise, sõrendamise ja harvendamisega (durchschieszen) ladupildile lahtine vorm, nagu see 100 aasta eest moodis oli.

Trükikunsti maitse on alaliste muudatustega seotud, millede jälgimisest aktsidentsladu ja end ialgi lahti ütelda ei tohi. Kuid ka liialdustest peab tema ennast eemal hoidma. Kõigi stiilide muudatuste juures tuleb alati kindlate põhimääruste juure jääda. Need on:

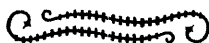
1. Nõude vastavus. Aktsidentsladu ja peab vormi suuruse, kirjade valiku ja grupeerimise juures alati küsimuses oleva töö otstarvet silmas pidama, samuti ka selle luge-

jate ringkonda arvesse võtma. Terve ladu peab selgelt ja ülevaatlikult kokku seatama.

2. Lihtsus. Komplitseeritud ladu ja ilustuste rohkuse juures kallineb töö ning küsitavaks jääb teenistus.

3. Ilu. Aktsidentsladuja peab ennast kunstimõju põhimäärustega tutvustama. Et

seda õppida, peab tema vastaval juhatusel tihti joonistama. Ei tohi iial plaanida töötada, vaid peab enne ladule asumist endale lihtsa eskiisi valmistama, millest ridade ja ruumi valik selgesti näha oleks. Selle läbi võidetakse ladumise juures palju aega ning jäävad katsete tegemised ära.

KUNST JA REKLAAM.

ARNO MATTEUS.

(Päevalehest).

Ma usun, et ei taha näha neid kõrvuti: reklaam ja kunst. Õelda reklaam, tähendab mõelda äri, halli argipäeva, võitlust leiva pärast ning kõike seda, millest on seisnud kõrgemal kunst. Aastasadu on jäänud leppimatuiks need kaks ilma. Kunstile on jäänud lohutuseks teadmine, et ta olnud puhaste ideede teenistuses. Mitte alati, kuid aeg annab andeks üksikute eksitused. Ning eriti käesoleva aja kunst seisab vastolus materjalistlikule ilmakorrale. Noor kunst on põiminud endasse revolutsiooni ideed ja kannab lipukirjaks võitlust kapitalistliku ilmaga.

Ligistada kunsti reklaamile, veel rohkem — panna kunsti reklaami teenistusesse, kas ei tähenda see kunsti profaneerimist? Juba seni on olnud üksikuid kunstiharusid, millest tahab eralduda p u h a s k u n s t. Reklaamiks end ohverdada on liig?

Ning teiselt poolt. Kas äriilm omas hoolimatuses tahabki kunagi mõelda selle peale, et kunsti reklaami otstarbeks kasutada? Liig kallis lõbu, ei tasu end, ning reklaamil on käimata veel tuhanded teised teed!

Reklaami proosaline elukäik on sündmusrikas ning seal on palju, mis õigustab ütlema reklaam ja kunst.

Aastakümned tagasi oli veel võõras meile sõna reklaam. Igapäises elus ning isegi looduses on ta elanud juba lugematuid aastaid. Alati on olnud põhjusi end välja paista lasta, teistest üle hiilgada. Kõige süütumal kujul, nii kaua kui see aitas, ning lõpuks lihtsalt üle karjuda.

Reklaami sünnipaigaks praegusel kujul on olnud linn. Linnas on tundunud esimest korda võistlus. Võistluse algusega sündis reklaam.

Tänapäevani ei ole saanud laadakaupmees lahti esisadelt pärandatud reklaamviisist oma kaupa „välja karjuda“. Pillide ja viledega on ta seda täiendanud, ning kui see kõik ei aita, siis riputab ta oma kaubaputka katusele eredais värvides plakaadid: karjub värvidega. Kuid elu on laadaelust tuhandesse harru kasvanud ning reklaami primitiivne vormgi on teed annud uutele, mõjuvamaile ning kohavamale.

Kui ajaleht sõnumetoojana alles esimesi samme tegi ja mõtlematult reklaami teenistusesse sattus, märgati kahelt poolt, et reklaam ja ajaleht üksteisega väga hästi sobivad. Kaupmees leidis, et kauba-kuulutamine ajalehes asi on, mis end kümnekordselt tasub, ajaleht — et kuulutuste eest maksu võttes enese elujärge kenasti parandada võib. Ning need kaks arvamist leidsid elult tõenduse. Kuulutamine ajalehes on äridele saanud paratamatuks, ning neil tuleb ohverdada tähelepanuvaid summasid, end silmapaistvaks teha. Nii mõnigi kord pahandab lugeja, kui kuulutus oma kirju kuube isegi üle teksti laiutab. Ning kui kuulutus seal juures veel lugeja moraaliga vastolus seisab, siis sooviks ta meeeldi kuulutuste tsensuuri.

Reklaam on elu-sünnitus. Ükski äri ei tarvitaks seda, kui ta saaks läbi ilma. Eesti on võinud olla veel hiljema ajani õnnelik, et ta pole tunda tarvitsenud reklaami uputus. Kuid juba näib muutuvat meilgi olukord. Reklaam on jõudmas staadiumini, kus ta ajalehe oma teenistusesse võtab. Kuid ajalehega üksi ei lepi reklaam.

Kõigi asjade saatus on, et nad igavaks muutuvad ja oma mõju kaotavad. Modern

reklaam tunneb seda vast kõige valusamalt. Eriti ajalehe kuulutus on hädaohus kaotama oma mõju. Suurlinnade ajalehed, kus kümned leheküljed kuulutusi üksteisele järgnevad, on saanud tüütavaiks lugejale. Trükkunst peab näitama viimse piirini omi võimisi kuulutustes, niipalju kui ajaleht lubab.

Mitte üksi ajalehe reklaami negatiivsed omadused ei sunni minema teisi radu. Iga uus samm, mis viib lähemale eesmärgile, tähendab võitu.

Veel palju vanem kui ajalehe kuulutus on plakaat. Kõige vanemadki ajalehed ei lase jälgida end rohkem kui paarsada aastat tagasi. Selle vastu ulatub plakaaadi tarvitamine sügavasse ajalukku. Plakaat on tänapäevani püsinud reklaami teenistuses ning võib öelda, et plakaaadist tulevikugi reklaam niipea ei loobu. Siin on reklaamil palju vabamad piirid kui ajalehes. On lugemata arv asju ja asjakesi, mis plakaaadile aset pakuvad ning nende läbi tungib reklaam igale poole. Siin sunnib ta tahes ehk tahtmatult enesega rehkendama. Kui reklaami häbematuses ehk koguni hädaohust rääkida tuleb, siis võib seda kõige ennem plakaaadi juures teha.

Inimene seisab oma ümbruse mõju all. Ümbrus, on see ilus või inetu, saab inimese kasvatajaks. Inimese instinkt on võtnud ilu mõõdupuuks igavesti harmoneeriva looduse. Niikaua kui ebakasvatus pole nüristanud inimese silma, tunneb silm jälkust korratu ja loodusele võõra vastu. Ning vastupidi. Õige kasvatus ei hoiu mitte tervena ja puhtana inimese instinkti, vaid arendab selle veelgi vastuvõtlikumaks ja tundelikumaks ilusa vastu.

Maalikunsti tee inimese tunneteni läheb silma kaudu. Plakaatki tarvitab maalikunsti teed, kuid, olles reklaami teenistuses, on ta käik järsk ja hoolimatu. Mida kergemini ta silmani jõuab, seda parem reklaamile. Kui juba uuema aja kunstivooludki omis vormes paljudele üle kannatuse käivad, mis peab siis ütlema veel reklaamist, kellele ükski vorm võõras ei ole. Kunst ei sunni end peale, ta jääb ainult sellest huvitatud ringkonna rõõmuks ja mureks. Selle vastu on reklaami ideaal: saada nähtavaks tervele ilmale. Mida rohkem värvi, mida rohkem ruumi saab oma alla võtta reklaamikandev plakaat, seda lähemal ta eesmärgile.

Õnneks pole meil veel jõutud Lääne-Euroopas nii nimetatud kardkatku ajajärguni, kus reklaam igalpool näib valitsevat. Reklaami taktika on sund. Publik peab seda nägema. Raudtee ja tänavraudtee katused ja aknaruudud, seinad ja müürid pakuvad meile kirjas ja pildis reklaami, ärde akendest ja seintest rääkimata: seal on reklaam end kõige hiilgavamalt ja vabamalt laiutamas. Majade tuleseinad on eriti head pinda pakkunud mitmemeetri laiustele plakaatidele. Kuid see pole kõik. Reklaam ei jää peatuma. Tänavate kirjust ja kihavast elust püüab ta sinna, kus ta veel mõjuda võib uudisena. Jalutuskohtadesse, jõgede ja järvede ümbrusse, isegi mägedesse ja metsa saadab reklaam plakaadid, kinnitades neid ehitustele ehk puudele, ning kus see mitte võimalik, ehitades neile tarvilised toed ja talad. Iga väiksem kui vabam ja nähtavam koht on reklaami all. Ning see vorm, milles ta avaldub? Vist küll kõik mineviku ja oleviku voolud on seal edustatud! Ning värvidest pole seal ükski veel liialt terav ega liialt karjuv.

Reklaam on kiiresti läinud piirideni, millest üleminna võimatu. Tahes-tahtmatult peab ta mõtlema uute abinõude peale, et mitte kaotada oma mõju. Juba näibki, et publik tast tülpinud. Mitte ainult ükskõiksusega ei lepita, vaid on hakatud abinõusid otsima reklaami häbematuses taltsutamiseks. Kõige tähtsamaks on seadused, mis plakaaatidele vormi ja koha määravad. Kuid reklaam isegi on tundma hakanud, et ta „kardtõvena“ publikut enam paeluda ei suuda. Hävitades igasuguse ilu, purustades tühtluse ja harmoonia, on saanud reklaam vastikuks isegi väheste esteetiliste nõuetega inimestele.

Reklaam on pööranud tähelepanu oma sisule ja kujule. Oma meeldiva välimusega otsib ta ligipääsu publikule. Kas ei tõenda ilus shokolaadipaber ja nāgus paberossikarp kõige paremini, et sellel suur mõju. Tahtmatult on viidud reklaam mõtte peale end kunstiga siduda. On palju ettevõtteid, kes kunstpostkaarte seeriates viisil ilma saadaavad, millest iga üksik puhtal küljel õige ilmsüütul viisil ärile reklaami kaasa võtab. On sündinud suurejoonelised ühisused koguni, mis oma ülesandeks on teinud reklaami edendamise kunsti väljaannete näol.

Suurimaks võiduks reklaamile jääb siiski kunsti võitmine plakaaadiks. Vaevalt saab

ühelegi kunst tööle õnn osaks nii suure vaatajatekogu ette pääseda kui plakaadile. Muidugi mõista, ei suuda kunst plakaadis sarnaselt avalduda kui pildis pildi enese pärast. Plakaadi tehnika nõuetega on seotud kunstnikule eritingimised. Siiski näitab elu, et plakaat enesega kanda võib väga palju esteetilisigi väärtusi. Kunstniku fantaasia on plakaadis vähem seotud kui mujal: See on suur pluss, mis aitab heaks teha plakaadi tehnikast tingitud miinuseid.

Plakaat võib hävitada olemasolevagi ilu arhitektuuris ja looduses. Ehitusele, mis peab mõjuma oma joontelihtsuses esteetiliselt ühtlasena, mis peab andma enesest terviku, on hoobiks hiiglaosa tema fassaadist oma alla võttev plakaat. Pealegi ei vali see värve, vormid tulevad selle järele, kuidas nõuab äri ja kui osav on plakaadi valmistaja. Kuid kui kutsutuna mõjub selle vastu värvide sillerdav nelinurk hallil kasarmu seinal, olgugi et sealt muud ei leia, kui tuttava paberossisordi nime. Harilik tänava kuulutustulp: silmad peatavad tahtmatult, kui sealt meile maitserikkast vaimust tunnistustandev plakaat vastu vaatab.

Meie ei ole jõudnud isegi veel niikaugemale, et äri vaateakendele väljapandud kaupade nimetused õigekirjutuse vigadest vabad oleksid, korralikust kirjast rääkimata. Äride siltidest maitsevaesemaid asju võib vaevalt leida — ma ei mõtle siin ainult meie provintsi linnu, vaid isegi Tallinnas. Kümnest rätsepasildist ilustavad üheksat tingimata elusuures „herrad ja daamid“. Pagariäri ei ole meil ilma plekile maalitud leivapätside ja saiakringliteta veel mõeldav. Ning siis on ikka nii, et üks võistleja teist tingimata oma sildi suurusega üle katsub trumbata. Vaene publik, sul on tõesti raske valida, missuguse pagari kringlid külgetõmbavamad ning missugusel rätsepal parem meister seljataga seisab!

Lääne-Euroopa on ammu lahti saanud sarnasest „realismist.“ Ning seal ei näe isegi ärid oma uksti ja aknaluke nii loomutruude kujutustega täita ihaldavat. Küll on kirjale seda suurem tähelepanu pühendatud.

Meil on tarvitusel harilikult kiri kahest kirjaviisist: Ladina ja Gooti. Tõepoolest on iga ärisilt peaegu ise kirjaviisist. Igaühest leiad tüki „kunsti“ ja peaegu igaüks neist kirjutab meie maalritele maitsevaesuse tun-

nistuse. Kas need „realistlikud“ kujutused siltidel head või halvad, oleks ülearune hakata näitama, neid ei salli ehitused juba arhitektoonilisest küljest mitte, kuid et meil kõige lihtsamaid, harilikke tähti ei osata teha, seda võib julgesti konstateerida.

Politseist on kuulda olnud, et ta plakaatide keele asjus protokolle on teinud. Ning politsei tähelepanu on ajalehis üks ehk teine kord vigaste siltide peale juhitud. Politsei tegevus piirdubki sellega. Ehituspolitseid kui sarnast meil ei ole. Linnade ehitusosakondade kompetentsi ei näi kuuluvat linnade arhitektooniline ilu, rääkimata väikestest üksikasjadest. Meil seni valitsenud vaim ei ole tarvitsenud seadusi sarnasteks tähtsusetaks ajakesteks ning nii võivad vanad ärisildid rahuga rooste abil enesele surma oodata. Uusi tuleb juure ja neid maalib maaler, kellel endisega võrreldes ainult sarnane vahe, et talt nüüd keegi enam meistripaberid ei nõua.

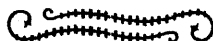
Meil töötavad juba mõnda aastat kunsti- ja kunsttööstuskoolid. Ma usun, nende õpetajad on oma õpilastele palju ilusaid asju õpetanud. Paljud maalivad neist kenu maastikke, teevad ilusaid puulõikeid ja õpetavad hiljem sama oma vähematele vendadele keskkoolis. Paljud kannavad pikki juukseid, nende näole on kirjutatud ilmamure, nad on ainsateks kunstinäitustel käijateks ning õhkajateks, et meil ei osata kunsti hinnata. Ning nad on väga mitmesuguste-ismide harastajad ja maalivad raskesisulisi pilte, neid kinkides oma tuttavatele, sest et kunsti vastu külm publik neid ei osta. Võib olla teeb seegi sisurikkaks nende noorte kunstnikkude elu ja toob tasuks vähemalt esteetilise rahuldustunde. Kuid et seeläbi kasu saaks inimkond, mis kunsti suur ülesanne, ei julge vast ükski kunstijünger kinnitada. Kunst peab teed otsima ellu, kunst peab saama kasvatajaks oma idee läbi. Kunstkäsitöö tohib olla ühevääriline puhta kunstiga, kui võtab omaks viimase esteetilised väärtused. Võimalikult suuremat hulka enese mõju alla võtta, võimalikult rohkematele levitada oma õndsakstegevast vaimu.

Ühe haru kunstkäsitööst saab nõudma omale plakaat. Mitte maalritele meie senises kuulsuses ei pea jääma plakaat, vaid kunstnikele, kes suudavad plakaadist teha asja, mis kõlbab ümbrusesse ja millest saab

kasvatustlik tegur. Senisest maitseelabastajast plakaadist peab saama maitsekasvataja. Meie kodu peab ta kaunistama, mitte millalgi seda meile väljakannatamatuks muutma. Plakaadist peab saama haru kunstis, mis väärt andelist kätt. Plakaat peab saama sillaks, mis viib elust abstraktse kunstini.

Ühiskonna kohus on, et reklaam ühte ja mitte teist teed ei tarvitaks. Ühiskonna

protest peab küllalt tugev olema keelda maitsetule reklaamile minemast loodusesse ja arhitektuuri. Seadus peab mõistma ennast seal maksma panna, kus esimene ei aita. Ning reklaam ise peab tundma, et ainult kunstiga ühenduses ta püsivalt suudab oma mõju alal hoida ning kaugele tulevikku kanduda. Elu võidab kunstiga reklaamis juure ühe kasvatusliku teguri.

TRÜKITÖÖSTUS EESTIS.

Töölise arvu, tööskuse, tööaja ja lisatasu seisukohalt vaadates.

Hiljuti korraldas töö-hoolekandeministerium ankeedi vabariigis olevate trükikodade, nendes töötavate töölise arvu ja tööstulise seisukorra üle. Alljärgnevais arvudes pil-distub meie trükiteöstus üleriikliselt.

Tallinna trükikojad.

Üldse on pealinnas 24 trükikoda 722 tööliste üldarvuga. Neis on õppinud töölisi, masinameistrid 77, ladujaid meestöölisi 234, naisladujaid 25. Kõitjaid meest. 20, naist. 44; pealepanijaid mehi 2, naister. 86. Teiste tööde peal 21 meester. ja 5 naisterahvast.

Õpilaste arv. Masinameistri õpilasi on 30, ladujaid meester. 35, naister. 32; kõitjaid meester. 1, naister. 8; pealepanijaid 5 naister.; teiste tööde peal 3 m. Kokku on õppinud töölisi ja õpilasi 423 meester. ja 205 naister. Lihttöölisi on mehi ja naisi kokku 94.

Trükiteöölise arv eelmistel aastatel. 1914. aastast kuni 1922. aastani kõikus üksikutes trükikodades keskmine töölise arv järgmiselt:

1914. a. 23, 4 (5) (klambrites toodud arvud tähendavad ettevõtete arvu), 1915. a. 16, 5 (5), 1916. a. 18 (5), 1917. a. 20, 6 (5), 1918. a. 20 (5), 1919. a. 18 (9), 1920. a. 29, 1 (10), 1921. a. 24, 16 (12), 1922. a. 25, 2 (20).

Seitsmel juhtumisel oli märgata töölise arvu suurenemist, kolmel juhtumisel vähenemist. 1920. aasta töölise arvu kasvamine langeb riigi trükikodade arvele, mis sel ajal tegevust algasid. Nagu trükikodade juhatuste poolt saadetud teatelehtedel näha, on neljal

trükikojal kavatsus töölise arvu suurendada, ühes piirata ja 16 trükikojas ei ole muudatusi ette näha.

Üldse ei ole märgata suurt töölise puudust. Viies ettevõttes kõneldakse oskustöölise vähesusest. On iseloomulik, et ka endistel aastatel neis ettevõtetes õppinud töölistest puudust tunti. Õppinud töölise (spetsialistide) puudust põhjendavad trükikoja omanikud sellega, et töölistel kõrgema tehnilise hariduse järele vähe huvi olevat ja et sekvestri ajal ei õpetatud uusi trükiteöölisi juure.

Kõigis ettevõtetes on tööotsimisi rohkem kui tööpakkumisi, välja arvatud üks ettevõtte, kes tööpakkumises masinameistritele ja ladujaile ülekaalu näeb. Õppinutest otsivad tööd kõige suuremal määral ladujad, kuna paaril juhtumisel ka masinameistrid tööotsijatena on esinenud.

Tööaeg on suuremalt jaolt ühevahetusline. Kahel juhtumisel töötavad ladujad kolme vahetusega, ühel juhtumisel kahes vahetuses. Ühel juhtumisel töötatakse üldse kahe vahetusega, kuna ladujad tööaja poolest mitmesse liiki on jaotatud ja rohkem arvu vahetustes töötavad. Kahel juhtumisel töötatakse tarvidust mööda kahe vahetusega ja mõnikord ühe vahetusega. Ühes ettevõttes töötatakse täiesti kahe vahetusega.

Harilik tööpäev on 20 ettevõttes 8-tunniline, töönädal 16 ettevõttes 47- ja 4 ettevõttes 46-tunniline. Ühes trükikojas on tööpäev 7-tunniline ja töönädal 41 tundi. Kolmes trükikojas on tööpäev läbistikkude 7 ja 8 tundi ja töönädal kahes trükikojas 41 ja 47 tundi, ühel juhtumisel 40—46 tundi. Üle-

tunnitööd tehakse 19 trükikojas ja maksetakse äripäeval tehtud ületundide eest 500% lisatasu, pühapäeviti 750%. Öötöö eest maksetakse 1000% lisatasu. Ühel juhtumisel maksetakse kõikide ületundide eest 1000%.

Ületundide vajadust põhjendatakse ühel juhtumisel tööliste vähese töoviljakusega, teistel juhtumistel rutuliste ja erakorraliste töötellimiste täitmiseega. Paaril juhtumisel on ületunnitöö ajalehtede trükkimisest tingitud, ja seks otstarbeks tehakse neljas trükikojas ööseti tööd. Pühapäeva-töö keeldu vastu ollakse 10 juhtumisel, kuna ühel juhtumisel keeldu soovitatakse. Teised trükikoja omanikud, kelle ettevõtetes pühapäeval tööd ei tehta, vaatavad küsimuse peale erapooletult. Pühapäeva-tööde vajadust põhjendatakse erakorraliste tööde valmistegemisega ja ajalehtede esmaspäeval ilmumisega. Ühel juhtumisel toodi puhttehniline põhjus ette: värv kuivavat masinas ära, olevat seda pühapäeval vaja ära lõpetada. Üldse soovitatakse selles suhtes vaba kokkulepet tööandjate ja tööliste vahel.

Tartu trükikojad.

Tartus on trükikodasid 8. Õppinud mees-töölisi on 114, naist. 57, õpilasi 34 ja liht-töölisi 38. Üldine tööliste arv 243. 1914. aastal oli trükikodades keskmine tööliste arv 20,25 (4 trükikoda), 1915. a. 13,25 (4), 1916. a. 15 (4), 1917. a. 11,5 (4), 1918. a. 15,2 (5), 1919. a. 16,6 (6), 1920. a. 20 (6), 1921. a. 20,7 (7), 1922. a. 23,7 (7). Neljas ettevõttes on tööliste arv kasvanud, kolmes vähenenud. „Postimehe“ trükikojast puuduvad andmed eelmiste aastate kohta, praegu on seal töölisi 73. Kaks trükikoda kavatsesid tööliste arvu suurendada, 1 piirata; teistes ei ole ette näha muudatusi.

Kahes trükikojas tuntakse õppinud töölistest puudust, neist ühel juhtumisel ainult tehniliselt vilunud masinameistrit.

Õppinud tööliste vähesust põhjendavad Tartu trükistöösturid vastava õpeasutuse puudumisega, peale selle ei olevat töölistel tahtmist õppida.

Töötsimisi on rohkem kui tööpakumisi. Kõigis trükikodades on ühevahetusline töö-aeg. Harilik tööpäev 8-tunniline, töönädal kolmel juhtumisel 46³/₄ tundi, viiel juhtumi-

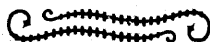
sel 47. Ületunde tehakse neljas trükikojas ja maksetakse lisatasu äripäeval tehtud ületundide eest 50 prots. ja pühapäevaste eest 100 prots. Ületundide vajadus olevat tingitud kiirete ja erakorraliste tellimiste täitmisest. Öötööd ei ole. Ainult ühes trükikojas läheb töö mõnikord õhtul hilisema aja peale, ajalehe trükkimise pärast. Pühapäeva-töö keeldu asjas jäid kuus ettevõtjat erapooletule seisukohale, kuna nende trükikodades pühapäeval tööd ei tehta. Ühel juhtumisel oldi aga pühapäevatöö keeldu vastu, sest selle läbi saavat kiirete tööde tellimiste täitmine takistatud, mis toob kahju nii ettevõtjale kui ka töölistele. Teised soovivad vaba kokkulepet.

Trükikojad teistes maakondades.

Pärnu, Lääne, Viru, Järva ja Võru maakonnas on kokku 18 trükikoda 220 trükistööliselega. Neist on õppinud 109, õpilasi 75 ja lihttöölisi 36. Tööliste keskmine arv oli 1914. a. 8,25 (12 trükikoda), 1915. a. 8,4 (10), 1916. a. 8,3 (10), 1917. a. 8 (9), 1918. a. 8 (10), 1919. a. 10 (11), 1920. a. 10,15 (13), 1921. a. 10 (16), 1922. a. 11,5 (17). 11 juhtumisel on nende aastate kestel märgata tööliste arvu kasvumist, kuna ühel juhtumisel tööliste arv vähenemise poole kaldus. Kolmel juhtumisel kavatsesid tööliste arvu suurendada, kahel juhtumisel piirata, teistel juhtumistel pole muudatusi ette näha.

Kahes trükikojas on õppinud töölistest puudust tuntud, kuid üldse on märgata rohkem töötsimisi kui tööpakumisi.

Kõigis trükikodades on 8-tunniline tööpäev. 9 juhtumisel 47-tunniline töönädal, 6 juhtumisel 46-tunniline ja ühel juhtumisel 48-tunniline. Ületunnitööd tehakse 13 juhtumisel. 9 ettevõttes on ületunni lisatasu 50 prots., ühes 100 prots. ja ühes äripäeval tehtud ületundide eest 50, pühapäevaste eest 100 prots. Ületundide vajadus on tingitud 6 juhtumisel ajalehtede trükkimisest ja erakorraliste töötellimiste täitmisest. Öötööd ei ole. Viiel juhtumisel ei soovitata pühapäevatöö keeldu maksma panna, kuna see erakorraliste tööde lõpetamist takistab. Kahel juhtumisel soovitatakse keeldu, teised ei avalda oma arvamist, kuna nende ettevõtetes pühapäeva-tööd ei ole.

MITMESUGUST.

Kartongi vastupidavaks tegemisest.

Trükitehased, mis välise õhuga kokkupuutumisele määratud, tuleb niiskuse ja soojuse mõjude eest kaitsmiseks imprägneerida, s. o. vastupidavaks teha. (Imprägnation on ladinakeelne sõna. Sellest sõna imprägneerima, mis tähendab: tiineks tegema, sugutama, viljakaks tegema; keemiliselt täis jootma, läbi imbuma). Imprägneerida saab maa- ja merekaarte, ehitusjoonistusi, plakaate jne. siis, kui nende trükk täiesti ära on kuivanud. Vastupidavaks tegemiseks tarvatakse väga mitmesuguseid vahendid. Kopaal-, piiritus-, prantsus- jne. lakkidega ülevõõpamine kaitses küll kaardutõmbumise eest, aga niiskuse ehk soojuse vastu ei kindlusta see mitte. Kõige kohasem vahend selleks on nimelt azetat- ehk zaponlakk. Sellega ülevõõbatud kartong kannatab vaheldamisi päikesekõrvestust, vihma kui ka niisket õhku, ilma et see ta peale mingit mõju avaldaks. Vastupidavaks tegemine ise sünnib kas poogna pealmise pinna lakiga ülevõõpamises ehk terve poogna lakivannis jootmises. Zaponiga jootmine annab kartongile kuni 500% vastupidavust juure. Seeläbi muutub kartongi kaardutõmbumine võimatuks, sest et klaasisarnane kõva lakikord teeb teda sitkeks ja plingiks, mis teda oma korda lõhestamiste ja kortsutamiste vastu kindlustab. Peale muu annab lakk trükile ka ilusa erksa väljanägemise.

„Allg. Anz. f. Dr.“

Dekoratiivkunsti näitus.

6. mail avati põllumeeste seltsi aias dekoratiivkunsti näitus. See on tähelepanuväärne oma erilise laadi poolest ja on esimene sellesarnane üldse Eestis, kuna esinevad tööd on graafilised ja dekoratiivsed. Korraldajal E. Kuj. Kunstnikkude Keskühingul on selle

A. Kalmet'i

raamatukõitmise töökoda

Kaupmehe tän. nr. 26,

valmistab kõiksuguseid liht- ja ilu-
-- -- köitmise töid -- --

näituse korraldamisega eesmärgiks olnud ülevaadet pakkuda meie graafika ja dekoratiivkunsti arenemisest. Meie raamatu ilustamine, missugusel kujul see ka ei oleks sündinud, on pärit küll juba ennesõjaaegsest ajajärgust, kuid kaunistamise kunsti ajalugu üldse on meil kaunis lühike, sest kunstiline reklaam ja plakaat on alles kõige hilisema aja sünnitus, kuna meie äriline ilm ise ka alles on kuju võtmas.

Näitusel esinejate hulgast on silmapaistev Aren omade dekoratiivsete plakaatidega, samuti reklaambürood „Ho“ ja „Ira“ mitmekesiste väljapanekutega. Dekoratiivsete kalduvustega nooremate kunstnikkude hulgast on M. Laarmannil huvitav kogu puulõikeid ja joonistusi ja silmanähtavalt on tema arenenud, endiste väljapanekutega võrreldes. Siis veel rida teisi, mitte vähem huvitavate töödega, nagu Rosendorf, Pärt, Deters Kilgas ja mitmed teised. Näitusel esineb veel „Varraku“ kirjastus terve kollektsooniga õige mitmesuguste kunstnikkude töist, samuti on välja pandud kogu Jaapani maale. Näitus jääb avatuks 23. maini. Soovida jääks, et temast osavõtmise elavamaks muutuks.

J. G. SCHELTER
& GIESECKE,

LEIPZIG

RAAMATUTRÜKI
MASINAD JA KIRJAD

ESITAJA EESTIS:

TALLINN, VARBLASE TÄN. 3, RAUDTEE ÄÄRES.

H•B BERTHOLD A-S / BERLIN SW29
KIRJAWALAMISE JA WASKLIINIDE TEHAS

Üleüldiselt tuntud headuses Eesti, Läti, Leedu ja Poola keeltes tarvitavad kirjad

РУССКІЕ ШРИФТЫ. Kuldämisekirjad ja ornamendid kõitmisekodadele

Trükikoja sisseseade tellimised igasuguses suuruses võivad kohe laiderud saada

KÕIGE PAREM EN GROS OSTUKOHT:

A/S. RÄPINA PABERIVABRIK

JUHATUS JA PEAKONTOR:
TARTUS, PÕIK TÄN. NR. 6,
KÕNETRAAT NR. 29.

OSAKONNAD:

TALLINNAS, MAAKRI T. 4,
KÕNETRAAT 6-54 :—: JA
PÄRNUS, NIKOLAI T. NR. 6,
— KÕNETRAAT 46. —

PAKUB OMAST LADUST JÄRGM. KAUPU:

PABERIT albumi, kirjutuse,
joonistuse, filtreerimise, krepp, suitsupaberit Nr. 9 ja 666,
pakkimis-paberit: spetsiaal suur formaat lilleäridele, kuivatuspaberit ja kartongi, pappi — pruuni ja valget, maslenkat, raamatute ja vihkude ümberiku paberit, paberkotte; paberit raamatukõitjatele — suures valikus. :—:

Kõiksugu kooli, kontori ja kantselai tarbeasju.

Raamatu- ja kivi- ja Värvide ladu

Saksamaa keemiavabrikust
VENNAKS. HARTMANN
Ammendorf b. Halle-Saale

on

N Õ M M E L
Raudtee tänav 37
Kõnetraat: NÕMME 65

Ladus on ainult esimese headusega värvid. Tellida võib kõnetraadi ehk kirja teel. Saadan kiires korras tellijatele kohale, ilma erikuludeta. —

Austusega

KR. UGGUR.

KAUBAMAJA «ATLAS»

Tallinn, Suur Karja tänav 3.

Kõnetr. Juhaf. 21-28. Koni. 17-15.

Telegr. aadress: ATLAS - TALLINN.

OSAKOND BERLIINIS:

Berlin S. 59, Jahnstrasse 12, Tel. aadr.: Estoatlas Berlin.
Code: Rudolph Mosse. :-: Kõnetraat: Moritzplatz 12872.

E R I A L A:

Graafilise tööstuse moodsate ettevõtete täieline sisseseadmine ja varustamine;
Kiirpressid raamatu-, kivi-, pleki-, offset-trüki jaoks; Rotatsioon-masinad,
Tiigeltrüki-pressid; Ladumismasinad; Kirjatähed;

Vaskjooned; Lõikamise-, voltimise-,

lineerimise- ja traatimise-
masinad. Tsinkograafia ja

galvanotehnika sisseseaded ja abinõud;

Alaline ladu mustas ja teistes värvides, valtsimassis ja
litoograafia kivides; Kõiksugused abi-masinad ja tarbeasjad. :-: :-:

See kaan on laotud Kirjavalamistehase
J. G. Schelter & Giesecke, Leipzig, kirjadest „Eidechse“,
„Salamander“ ja ilustustega Nr. 34849, 34850. Trükitud
„Windsbraut“-kiirpressiga, kaanekartongi peal, Paberite-
has Zerkall, Düreni juures, Renker & Söhne

